

ks. Wojciech Misztal

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

**MASS MEDIA I PRAWDA
W ORĘDZIACH PAPIEŻA PAWŁA VI
NA ŚWIATOWY DZIEŃ
ŚRODKÓW SPOŁECZNEGO PRZEKAZU**

Abstract **Mass media and truth in the messages of Pope Paul VI on the World Communications Day.** Pope Paul VI began publishing the messages for the World Days of Social Communications, in which he gave the basic axiological and evangelizing dimensions of social communication. The relationship between the truth and the media is the essence of the credibility and truthfulness of media coverage in public space. The purpose of this article is to show the truth as the foundation of the media's functioning in the messages of Pope Paul VI on the World Communications Day

Mass media i prawda w orędziach papieża Pawła VI na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. Papież Paweł VI rozpoczął publikację orędzi na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu, w których wskazywał na podstawowe wymiary aksjologiczne i ewangelizacyjne komunikacji społecznej. Relacje między prawdą i mediami stanowią istotę wiarygodności i prawdziwości przekazów medialnych w przestrzeni publicznej. Celem niniejszego artykułu jest pokazanie prawdy jako fundamentu funkcjonowania mediów w orędziach papieża Pawła VI na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu

Keywords truth, means of social communication, Paul VI, Church, messages for the World Communications Day

prawda, środki społecznego przekazu, Paweł VI, Kościół, orędzia na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu

Papież Paweł VI to człowiek, którego myśli i działaniom z niejednego względu warto poświęcić uwagę. Jako papież miał on bardzo duże możliwości oddziaływania w skali globalnej i korzystał z nich. Co do mediów, to jest on świadkiem i stara się wpłynąć na bieg wydarzeń, gdy środki społecznego przekazu i tym samym ich oddziaływanie wchodzi w etap niebywale dynamicznego, przyspieszonego rozwoju i znaczenia. Tam, gdzie dostarcza się etc. informacje, mamy do czynienia z kwestią prawdy. Wraz ze wskazanymi zmianami kwestia ta nie znika, ale jeszcze bardziej zyskuje na znaczeniu. Na przykład współczesne stosowanie *fake news* jednoznacznie to potwierdza¹.

1. PAWEŁ VI I WSPÓŁCZESNY MU DYNAMICZNY ŚWIAT

Papież Paweł VI urodził się w 1897 roku w Concesio (prowincja Brescia), w północnych Włoszech. Został wybrany na papieża w 1963 roku. Zmarł w 1978 roku. Za wymienionymi danymi sytuuje się proces złożony z wielu zmian: np. politycznych, ustrojowych, kulturowych, społecznych, religijnych, konflikty – przede wszystkim dwie wojny światowe, zmiany, gdy chodzi o kontakty międzyludzkie, przemieszczanie się ludzi, szeroko rozumianą wymianę myśli. Papież Franciszek wyznaczył beatyfikację Pawła VI na 2014, a kanonizację na 2018 rok. Tym samym wskazał go jako wzór².

Paweł VI kontynuował i zakończył sobór watykański II. Wprowadzał w życie jego decyzje. Gdy chodzi o troskę o komunikowanie się to, idąc dalej niż to wyznaczył wspomniany sobór, wprowadził do liturgii rzymskokatolickiej – czyli tej, do której stosuje się większość katolików – języki nowożytny, które w ciągu kilku lat niemalże zupełnie zastąpiły tam łacinę³. O skali i znaczeniu przedsięwzięcia świadczy to, iż katolików było wtedy na świecie ponad 700 mln. Za jego pontyfikatu nadal szybko rozwijają się media, coraz silniej oddziałują na ludzi. Są to bodajże jedne z najlepszych, jeśli chodzi o nakłady i oddziaływanie, lata prasy drukowanej. Radio jest już dobrze rozwinięte. Kino ma ugruntowaną pozycję. Telewizja przeżyła już początkowy okres swego rozwoju i w pewnym sensie zaczyna dominować, gdy chodzi o mass media. W sumie media – mimo że ich potencjał jest znacznie mniejszy niż współcześnie – bardzo mocno już wpływają na myślenie i postępowanie ludzi. Już w 1978 roku Paweł VI pisał: „Któż

¹ Jak już wskazuje tytuł, zapowiedziany temat zostanie przedstawiony w oparciu o ogłoszone przez Pawła VI orędzia na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. Ze względu na szerszą perspektywę badawczą dot. obecności i recepcji treści chrześcijańskich w internecie została wykorzystana ich wersja włoska zamieszczona na oficjalnym portalu watykańskim *La Santa Sede* (w2.vatican.va/content/vatican/it.html). Na oznaczenie orędzi został przyjęty skrót MGMCS, po którym następuje liczba wskazująca na rok wydania danego orędzia. W przypadku numeracji związanej z dokumentami kościelnymi uwzględniono numery z wydań źródłowych, natomiast w przypadku ich braku liczby wskazują na kolejność akapitów.

² Zob. Franciszek, Omelia – Santa Messa per la Conclusione del Sinodo Straordinario sulla Famiglia e beatificazione del servo di Dio Papa Paolo VI (19.10.2014), http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/homilies/2014/documents/papa-francesco_20141019_omelia-chiusura-sinodo-beatificazione-paolo-vi.html (22.05.2018).

³ Zob. D. G. Bushman, *Pope Paul VI on the renewal of Vatican II as an act of the Church drawing from her treasure things both old and new*, „Nova et Vetera” 9 (2011) nr 2, s. 361n.

jest w stanie [...] dokładnie określić wpływ, jaki te nowoczesne środki są w stanie wywierać na opinię publiczną, ukierunkowując jej oceny i uwarunkowując wybory dzięki właściwemu im docieraniu na szeroką skalę, wnikliwie i drobiazgowo, dzięki technologiom każdego dnia coraz doskonalszym, zawsze coraz bardziej wydłużonemu czasowi korzystania z nich?” (Paweł VI, MGMCS 1978, nr 1)⁴.

Relacje między prawdą i mediami składają się na bardzo złożoną, dynamiczną, o wielkich rozmiarach rzeczywistość: tak na zasadzie oddziaływania na nią, jak i bycia warunkowanymi przez różne czynniki. Pierwsze papieskie orędzie na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu zostało ogłoszone w 1967 roku. To, że Paweł VI już w 1972 roku poświęcił takie orędzie kwestii relacji między mediami i prawdą, wskazuje, iż jego zdaniem należy traktować ją jako mającą zasadnicze znaczenie. Skoro Paweł VI jako jego adresatów wskazał nie tylko wiernych należących do Kościoła katolickiego, ale także „wszystkich ludzi dobrej woli” (Paweł VI, MGMCS 1978, adres), to w takim razie traktuje on kwestię relacji między mediami i prawdą jako istotną w skali globalnej.

2. PRAWDA: JEDEN Z WIODĄCYCH TEMATÓW PODJĘTYCH PRZEZ PAWŁA VI

Paweł VI ogłosił dwanaście orędzi na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (lata 1967–78). Dokumenty te podejmują obszerną i istotną tematykę. Mają przy tym ukierunkowanie praktyczne, bo są zamierzone jako mające pozytywnie wpłynąć na ludzkie myślenie, komunikowanie się, działania (zob. np. Paweł VI, MGMCS 1967, nr 1n; tenże, MGMCS 1968, nr 1). Papież zwraca w nich uwagę na powiązania między mediami i głębokimi, zakrojonymi na szeroką skalę przemianami społecznymi, kulturowymi, wpływającymi także na duchowość, na podejście do religii (Paweł VI, MGMCS 1967). Podejmuje kwestię związków między mass mediami i postępem ludzkości (Paweł VI, MGMCS 1968), możliwości i konieczności wykorzystania mediów w służbie zjednoczenia ludzkości w skali globalnej (Paweł VI, MGMCS 1971, nr 1n), pojednania (Paweł VI, MGMCS 1975 1n)⁵. Pisze również o wpływie środków społecznego przekazu na rodzinę (Paweł VI, MGMCS 1969, nr 1n). Wskazuje, że w związku z rozwojem mediów i ich rosnącym oddziaływaniem szczególnie przedstawia się położenie ludzi młodych w związku np. z ich otwartością na nowe technologie i nowe prądy myślowe,

⁴ Zob. Z. Zieliński, *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków 1775–1978*, Warszawa 1983, s. 563n; R. Aubert, *Półwiecze, które przygotowało Sobór Watykański II*, w: *Historia Kościoła*, t. 5: *1848 do czasów współczesnych*, red. L. J. Rogier, R. Aubert, M. D. Knowles, tłum. T. Szafrński, Warszawa 1985, s. 397n; P. Pierrard, *Historia Kościoła katolickiego*, tłum., T. Szafrński, Warszawa 1981, s. 320n; L. Boriello, Giovanna della Croce, B. Secondin, *Historia duchowości*, t. VI: *Duchowość chrześcijańska czasów współczesnych*, tłum. M. Pierzchała, Kraków 1998, s. 371n; T. Goffi, *Storia della spiritualità*, t. VIII: *La spiritualità contemporanea (XX secolo)*, Bologna 1987, 150n.

⁵ Zob. T. D. Williams, *Ever ancient, ever new: Caritas in Veritate and Catholic social doctrine*, „Source: Alpha Omega” 13 (2010) nr 1, s. 45–66.

jak też naturalną w ich wieku podatnością na wpływy zewnętrzne (Paweł VI, MGMCS 1970, nr 1n). Inny istotny poruszony wątek to problematyka fundamentalnych praw i obowiązków właściwych ludziom (Paweł VI, MGMCS 1976, nr 1n). Kwestia ta niejako znajduje rozwinięcie, uszczegółowienie w przedstawieniu tematu oczekiwań, praw i obowiązków odbiorców środków społecznego przekazu (Paweł VI, MGMCS 1978, nr 1n). Paweł VI odnosi się również do tak bardzo powiązanej z mediami aktywności, jaką jest reklama, do związanych z nią niebezpieczeństw, odpowiedzialności, ale także korzyści (Paweł VI, MGMCS 1977, nr 1n). Zwraca uwagę, iż mass media są cennym, wręcz niezbędnym narzędziem, gdy chodzi o ewangelizację współczesnego świata (Paweł VI, MGMCS 1974, nr 1n), jak również afirmację oraz promocję wartości duchowych (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 1n). Jak już wspomniano, papież przedstawia mass media także jako będące czy mające być w służbie prawdy (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 1n). Biorąc pod uwagę, iż mamy tu do czynienia z początkiem historii papieskich orędzi wydawanych w związku ze Światowym Dniem Środków Społecznego Przekazu, taki dobór tematów może wskazywać, co zdaniem papieża Pawła VI, uwzględniając okoliczności, należało najpilniej poruszyć.

Kwestii związków między mediami i prawdą Paweł VI nie podejmuje jedynie w orędziu *Komunikowanie się społeczne w służbie prawdy* z 1972 roku. Podążając np. za użytą terminologią, otrzymujemy następujący obraz. Analizowane orędzia to razem łącznie nieco mniej niż 14 700 słów. Paweł VI używa w nich słowa *verità* / *Verità* (pl. *prawda* / *Prawda*): jak przyjdzie zobaczyć, pisanie tu dużą bądź małą literą jest istotne. Termin *verità* / *Verità* występuje tam 44 razy, z czego *Verità* 5 razy. W pięciu orędziach z lat 1967–71 słowa *verità* / *Verità* zostały użyte 6 razy. W poświęconym specjalnie tematowi relacji między prawdą a mediami orędziu *Komunikowanie się społeczne w służbie prawdy* z 1972 roku, które liczy ok. 1370 wyrazów, terminy *verità* / *Verità* występują 25 razy. Stanowi to ponad połowę zastosowań, gdy chodzi o wszystkie wskazane dokumenty. Dalej w sześciu orędziach z lat 1973–78 *verità* / *Verità* zostały użyte 13 razy, czyli ok. dwa razy częściej niż w orędziach z lat 1967–71. W będących punktem odniesienia orędziach mamy np. terminy: *Dio* (pl. *Bóg*) 23 razy, *Cristo* (pl. *Chrystus*) 14 razy, imię *Gesù* nie występuje ani razu, *Spirito* (pl. *Duch*) 4 razy oraz *Chiesa* (pl. *Kościół*) 37 razy. Gdy chodzi o terminologię medialną, to słowo *comunicazione* (pl. *kommunikacja*, *kommunikowanie się*) zostało użyte 75 razy, *radio* (pl. *radio*) 20 razy, *televisione* (pl. *televizja*) 15 razy, *stampa* (pl. *prasa*) 22 razy, *cinema* (pl. *kino*) 15 razy, *film* (pl. *film*) 1 raz. Przedstawione dane naprowadzają na wniosek, że papież Paweł VI z biegiem czasu coraz bardziej chce zwracać uwagę na duże znaczenie relacji między prawdą i mediami.

3. PRZYDATNOŚĆ I NIEZBĘDNOŚĆ PRAWDY

Paweł VI wskazuje, że prawda stanowi istotny, niezbędny element życia ludzkiego, tak w przypadku poszczególnych osób, jak też w wymiarze wspólnotowym; i ten ważny nurt ludzkiego życia, jaki konstytuują media, nie stanowi tu wyjątku. Ludzie cenią prawdę (Paweł VI, MGMCS 1968, nr 8). Prawda ma znaczenie jak najbardziej praktyczne. Bez

uwzględnienia prawdy nie jesteśmy w stanie zrozumieć życia, składających się na nie „elementów” (1972, 5). W związku z tym bywa wyróżniana prawda abstrakcyjna, filozoficzna, jak też konkretna, codzienna, czyli związana z poszczególnymi wydarzeniami (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 3). Paweł VI wyróżnia też, w tym w związku z mediami, jak to określa, prawdę religijną, która pozostaje w związku z życiem duchowym człowieka, z jego wiarą, praktykowaniem jej, informowaniem o niej (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 2). Papież zwraca uwagę na pozytywne powiązania prawdy z miłością miłosierną, z miłosierdziem (Paweł VI, MGMCS 1975, nr 10), roztropnością (Paweł VI MGMCS 1977, tytuł części składającej się z numerów 4–6), z orędziem przyniesionym przez Chrystusa, a tym samym ze wskazywaniem drogi, promowaniem życia, zbawieniem (Paweł VI, MGMCS 1968, nr 8).

Prawda jest istotnym czynnikiem wpływającym na ludzkie myślenie i działanie. Prawda ma potencjał przyczyniający się do rozwoju ludzkości, do dogłębnych przemian i odnowy społeczeństwa, czynienia go coraz bardziej wolnym, świadomym, braterskim, do promowania godności ludzkiej (Paweł VI, MGMCS 1967, nr 10)⁶. Prawda daje wolność: jest to wolność np. od strachu przed niepowodzeniem i porażką, od zniewolenia przez różne grupy sprawujące władzę czy wywierające nacisk, narzucające takie czy inne rozumienie życia i wydarzeń, jest to wolność od pozbawionych skrupułów ambicji, które popychają, by prawdę ukryć i niszczyć, by w ten sposób zataić degradację, to, co niegodne, wręcz nieludzkie (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 5). Odrzucając prawdę, ograniczając do niej dostęp, „rani się samego człowieka”, jego słuszne aspiracje zostają niezauważone, niespełnione (Paweł VI, MGMCS 1975, nr 8)⁷.

Prawda ma regulować korzystanie z mediów (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 6). Prawda to fundament, wraz z miłością bliźniego i Boga (Paweł VI najpierw wymienia miłość bliźniego), wolności słowa (Paweł VI, MGMCS 1975, nr 7). W 1978 roku Paweł VI wskazuje, że prawda w przekazie informacji to fundamentalne prawo przysługujące osobie ludzkiej, zakorzenione w samej naturze ludzkiej, ściśle powiązane z pragnieniem, z dążeniem odbiorców – dzisiaj mamy do czynienia z interaktywnością – do aktywnego uczestnictwa w komunikowaniu się, przy czym ewolucja mediów ukierunkowuje się, jak przewidywał papież, by zagwarantować taki udział każdemu (Paweł VI, MGMCS 1978, nr 2). Rozwój osoby ludzkiej, będąc prawem każdego człowieka, pozostaje ściśle związany z prawdą, nie może się do niej nie stosować. Stąd informacje muszą być udostępniane w sposób obiektywny, uczciwie (Paweł VI, MGMCS 1975, nr 4).

Jedno jedyne Ciało Chrystusa buduje się w prawdzie (Paweł VI, MGMCS 1975, nr 10). Prawda składa się na „środowisko”, poza którym nie istnieje prawdziwe chrześcijaństwo (Paweł VI, MGMCS 1975, nr 10). Ona za jedną z cech ma niezwykłość, gdy dotyczy następującego procesu. Poszczególne wydarzenia dnia codziennego, związane z życiem osobistym danego człowieka, jak też z dziejami świata nie są przypadkowymi zbiegami okoliczności, nie wynikają z przeznaczenia zarazem ślepego i nieuniknionego,

⁶ Zob. D. Christiansen, *Metaphysics and society: a commentary on Caritas in veritate*, „Theological Studies” 71 (2010) nr 1, s. 3n; Sedmak C., *The Soul of Development*, „Journal of Moral Theology” 6 (2017) nr 1, s. 21–38n.

⁷ Zob. M. Spieker, *Freedom and its limits. 1891–2015: how does catholic social doctrine react to new challenges?*, „The Journal of Markets & Morality” 19 (2016) nr 2, s. 419n.

ale składają się na realizację tajemniczego planu, nie do końca jeszcze ludziom w do-
czesności ukazanego, który urzeczywistniając, Bóg w każdej chwili przychodzi do nas,
zadaje pytania, wzywa, troszczy się, by ludzie skorzystali ze zbawczej komunii z Nim.
Papież pisze o woli bycia uczniami i świadkami takiej prawdy zarówno w przypadku
bycia nadawcami, jak i odbiorcami przekazu medialnego oraz że taka właśnie prawda
jest źródłem poszukiwanej przez ludzi wolności (Paweł VI, 1972, 5).

4. POZNAWALNOŚĆ PRAWDY

Świat szuka, nie zadowala się tym, co już ma: w takim stanie się on znajduje. Dotyczy
to także znajomości, dążenia do prawdy, w tym w wymiarze duchowym, religijnym,
tzn. w związku ze zbawczą komunią z Bogiem (Paweł VI, MGMCS 1968, nr 8). Trzeba
podkreślić, iż Paweł VI wskazuje, że ludzie są w stanie prawdę poznać, zrozumieć, sko-
rzystać z niej. Jest to dla ludzkości istotny potencjał. Ludzie są czy też mają być uczniami
i poszukiwaczami prawdy (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 5). Człowiek nie zrezygnuje
nigdy ze swej zdolności, jak to ujmuje papież, **podbijania, zdobywania** prawdy: bardziej
jest tak w przypadku chrześcijan niż w przypadku innych ludzi; rezygnując ze zdobycia
prawdy, człowiek sprawiłby w ten sposób, że jego własna godność osoby ludzkiej ponie-
słaby uszczerbek (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 3). Już w I orędziu na Światowy Dzień
Środków Społecznego Przekazu mamy powiedziane, że prawda jest dostępna dzięki m.in.
właściwemu zaangażowaniu ludzi pracujących w sektorze mediów. Mają oni pod tym
względem ważną misję do spełnienia, co sprawia, że są czy powinni być „pośrednikami
i jakby nauczycielami [wł. *maestri* znaczy także: mistrzami], i przewodnikami między
prawdą i publicznością”, między elementami składającymi się na świat zewnętrzny i tą
najbardziej osobistą rzeczywistością, którą jest świadomość czy też sumienie (Paweł VI,
MGMCS 1967, nr 9). By skutecznie szukać prawdy, człowiek musi cieszyć się wolno-
ścią (Paweł VI, MGMCS 1971, nr 11). Poszukiwanie prawdy jest jednym z warunków
pojednania między ludźmi (Paweł VI, MGMCS 1975, nr 10).

Prawda jest związana także z religią, wiarą, duchowością, czyli z misterium spo-
tkania, komunikowania się, nawet wspólnoty człowieka z Bogiem, czyli z misterium
zbawienia. Tego misterium nie jesteśmy w stanie odpowiednio zrozumieć, uwzględniając
jedynie jego wymiar ludzki, np. psychologiczny i socjologiczny. Paweł VI używa w tym
kontekście określenia **prawda „religijna”**. Jego zdaniem także w jej przypadku potrzebny
jest wysiłek ze strony człowieka, by ją uchwycić, zrozumieć, przekazać. W przypadku
mediów papież pisze tu o podejściu profesjonalnym jako w powyższym znaczeniu po-
trzebnym, koniecznym. Zarazem zwraca uwagę, iż nie można ograniczyć się do niego.
Niezastąpiona jest tu pomoc „światła wiary, które jako jedyne może ofiarować pełne
zrozumienie” w takim przypadku (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 2).

Ze zaznajamianiem z prawdą wiąże się wysiłek i dotyczy to także mediów, pracują-
cych w tym sektorze osób (Paweł VI, MGMCS 1975, nr 3). Prawda jest powiązana z wie-
loma aspektami ludzkiego istnienia, działania, które nie zawsze łatwo uchwycić, ogarnąć
wszystkie razem (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 1n). Bywa też, że ludzie po prostu nie chcą

poznać prawdy. W przypadku przekazu medialnego stanowi to poważne wyzwanie dla jego nadawców. Znane są „trudności, jakie oni napotykają, i odwaga, której od nich się wymaga, szczególnie gdy chodzi o «zadowolenie» publiczności składającej się z czytelników, słuchaczy i widzów, która wydaje się niewiele troszczyć o poszukiwanie [...] prawdy” (Paweł VI, MGMCS 1975, nr 7). Poszukiwaniu prawdy może towarzyszyć niepewność. Paweł VI w 1972 roku, odnosząc się do ocenianego już wtedy jako znacząco intensywne oddziaływanie mediów, pisał: „Nasze życie stawia ludzi młodych i dorosłych wobec nieustannego napływu informacji i interpretacji, obrazów i dźwięków, propozycji i usilnych starań. W takiej sytuacji byt rozumny czuje się pobudzony, by postawić niepokojące pytanie: gdzie jest prawda? Jak ją wyłowić lub ponownie odkryć w brudnym strumieniu komunikatów, które napierają w każdej chwili?” (Paweł VI, MGMCS 1972, wstęp). Trzeba też stawić czoła następującemu niebezpieczeństwu: narzucana interpretacja życia, wydarzeń może być pozbawiona w mniejszym czy większym stopniu koniecznej relacji z prawdą, te relacje mogą być osłabiane (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 5).

5. PRAWDA, BÓG I WKŁAD ZE STRONY LUDZI

Prawdzie – także w przypadku jej relacji z mediami – właściwa jest jakość, którą określa się m.in. mianem transcendencji. Prawda jest związana z Bogiem i tym samym przekracza radykalne przeciwie granice właściwe światu doczesnemu, światu stworzonemu. Przez nią to, co doczesne, co stworzone, otrzymuje – teologia korzysta tu z określenia łaska, by jak najlepiej wprowadzić w tę sytuację – możliwość komunikowania się z Bogiem, porozumienia się z Nim, zjednoczenia. Chrystus komunikujący się z ludźmi jest prawdą (Paweł VI, MGMCS 1968, nr 8; zob. J 14, 6) i jest takim nie tylko dla chrześcijan, ale „dla wszystkich ludzi, także tych, którzy jeszcze Go nie znają” (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 5)⁸. Za takim właśnie Chrystusem podążają chrześcijanie (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 5). Omawiane dokumenty prowadzą jednakże jeszcze dużo dalej. Jak już zostało wskazane, w orędziach na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu Paweł VI korzysta z terminu *Verità*. Sam Bóg jest najwyższą Prawdą i źródłem wszelkiej prawdy (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 6). Bóg, będąc Prawdą, nie jest dla ludzi niedostępny, ale przyszedł do nich i jest z nimi, stając się wzorem dla ludzkiego działania, czyli także komunikowania się (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 6). Chrystus jest Prawdą, która, jak pisze Paweł VI, „bardzo nas uszlachetnia” (Paweł VI, MGMCS 1967, nr 12). Ta najwyższa, najdoskonalsza, dobroczynna Prawda jest dla ludzi dostępna i dotyczy to także osób związanych z mediami. Dokonuje się to dzięki obecności i zaangażowaniu Chrystusa, który jest „drogą, prawdą i życiem” (J 14, 6), który daje świadectwo o prawdzie (por. J 18, 37) i gwarantuje, że prawda daje wolność od wszelkiego zniewolenia (zob. J 8, 31–36; Ga 5, 1; Paweł VI, MGMCS 1972, nr 5). Bóg komunikuje prawdę. Paweł

⁸ Zob. F. X. Clooney, *Interreligious learning in a changing Church: from Paul VI to Francis*, „Irish Theological Quarterly” 82 (2017) nr 4, s. 270n; J. Joblin, *Christianisme et société civile*, „Gregorianum” 96 (2015) nr 3, s. 575n.

VI naucza: „W samym Bogu wszystko jest radością, gdyż wszystko jest darem”⁹. Zgodnie z tą logiką powiemy, że w Bogu wszystko jest miłością, miłosierdziem, udzielaniem się, podtrzymywaniem życia swych stworzeń, prawdą, która się komunikuje¹⁰. Bóg – Prawda nie jest beczynny, bierny. Jest skuteczny i aktywny, np. działając przez chrześcijan (zob. np., Paweł VI, MGMCS 1972, nr 5). Katolicy jako pierwsi mają dokładać usilnie starań, by media „w świecie, który szuka, niemal po omacku, światła zdolnego uwolnić go”, głosili publicznie, nadając jak największy zasięg, przesłanie Chrystusa Zbawiciela, który jest „drogą, prawdą i życiem” (J 14, 6; Paweł VI, MGMCS 1968, nr 8)¹¹.

Wkład ludzki na rzecz prawdy to świadczenie na co dzień, w tym w związku z komunikowaniem się, o niej oraz wiara w nią (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 5): świadectwo i wiara z punktu widzenia teologii to rzeczywistości o podstawowym znaczeniu. Ważną, pozytywną rolę odgrywają tu media. Przy czym wkład ludzki w poznanie i przekaz prawdy nie przedstawia się jako np. oddzielony czy przeciwstawny względem Boga, lecz podjęcie pomocy, współdziałanie. „Współczesne narzędzia społecznego przekazu są nowymi wielkimi drogami otwartymi także dla chrześcijan, gdy chodzi o ich zadanie świadczenia i służenia prawdzie” (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 5). Paweł VI ocenia, że sytuacja pod tym względem nie jest bynajmniej wyłącznie zła. Nawet podkreśla pozytywną rolę ważnych grup. „Ponawiamy [...] z ojcowskim uczuciem nasze zaproszenie skierowane do zasłużonych pracowników świata komunikacji społecznej – w szczególności do tych spośród nich, którzy chlubią się imieniem chrześcijanina – aby dawali «świadectwo służąc ‘Słowu’, które w swych wszystkich stworzonych formach wyrazu musi być wiernym echem wiecznego Słowa niestworzonego, Słowa Ojca, Światłości umysłów, Prawdy, która tak bardzo nas uszlachetnia»” (Paweł VI, MGMCS 1967, nr 12)¹². Ludzie mediów już wywiązują się ze swoich zadań wobec prawdy i dalej mają to robić. „[...] pragniemy potwierdzić nasze duże uznanie i dalej mocno zachęcać wszystkich pracujących na polu mass mediów, by usilnie starali się przyczynić się do poznania prawdy” (Paweł VI, MGMCS 1975, nr 3). Dalsze potrzebne działania zostały przedstawione m.in. następująco. Wysiłek poszukiwania prawdy i szacunek dla niej to konieczna postawa zarówno w przypadku twórców, jak i odbiorców przekazu medialnego, którzy szukają w mediach informacji oraz wskazań (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 3). Ci, którzy są w stanie posługiwać się mediami, mają obowiązki, z których muszą się wywiązać.

⁹ Paweł VI, Esortazione apostolica sulla gioia cristiana *Gaudete in Domino* (9.05.1975), conclusionem, http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/apost_exhortations/documents/hf_p-vi_exh_19750509_gaudete-in-domino.html (31.08.2012).

¹⁰ Zob. Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali Nuove tecnologie, nuove relazioni. Promuovere una cultura di rispetto, di dialogo, di amicizia* (24.01.2009), nr 4, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20090124_43rd-world-communications-day.html (1.03.2015).

¹¹ Zob. J. H. Kroeger, *The dynamic spiral of mission spirituality: exploring insights of recent popes*, „Landas” 30 (2016) nr 1, s. 105n.

¹² Zob. Paweł VI, *Discorso ai membri del Consiglio Nazionale della Stampa Italiana* (23.06.1966) nr 1n, http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/speeches/1966/documents/hf_p-vi_spe_19660623_federazione-stampa.html (19.05.2018); J. H. Kroeger, *To live is to evangelize: recent Popes and integral evangelization*, „Landas” 16 (2002) nr 1, s. 84n, J. H. Kroeger, *The dynamic spiral of mission spirituality: exploring insights of recent Popes*, „Landas” 30 (2016) nr 1, s. 103n.

Rozwijając tę myśl, Paweł VI stwierdza: „Język obrazów, słowa prasy, kolorów, muzyki, dźwięków muszą ułatwiać rozpowszechnianie przesłania dobroci, piękna i prawdy. Prasa, telewizja, kino, teatr i reklama muszą być w całej pełni wykorzystane, by wypełnić misję komunikowania światu przesłania tak bogatego w znaczenia” (Paweł VI, MGMCS 1973, nr 8). Potrzebny jest też następujący rodzaj współpracy: „Każdy fakt posiada właściwą sobie prawdę, na którą składa się wiele aspektów, nie zawsze łatwo uchwytnych w swej złożoności. Tylko połączone i szczerze zaangażowanie nadawcy i odbiorcy może ofiarować pewną gwarancję, że poszczególne wydarzenie będzie odebrane w całej swej prawdzie” (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 1). Mając do czynienia z mediami, dana osoba winna do nich podchodzić z czujnością, gdy chodzi o prawdę, by zawsze być w stanie uchwycić ewentualne odchodzenie od niej (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 4). Twórcy i użytkownicy mediów mają odrzucić wszystko, co niszczy dialog międzyludzki, co oddala od „prawdy poszukiwanej w wolności” (Paweł VI, MGMCS 1971, nr 11)¹³. Ludzki wkład w działania na rzecz prawdy wiąże się ze zrozumieniem rzeczywistości, z jej poszanowaniem, z myśleniem także o przyszłości. „Poszanowanie przeznaczenia danej rzeczy i wierność prawu normującemu nasze działanie będą dla nas gwarancją, że urzeczywistnimy prawdę w każdej poszczególnej okoliczności” (Paweł VI, MGMCS 1972, nr 6).

* * *

W sumie Paweł VI podchodzi do relacji między mediami i prawdą bardzo pozytywnie. Widzi zagrożenia. Dostrzega też jednak elementy pozytywne oraz możliwość uporania się z tymi pierwszymi i rozwijania tych drugich. Nie ogranicza się więc do demaskowania, do obrony. Jest to podejście otwarte, szukające kontaktu, wskazujące na zrozumienie i docenienie innych oraz będące wyrazem woli, by przekazać i swoje racje. Pokazuje, że sama np. etyka, choć niewątpliwie istotna, nie wystarcza: etyka w znaczeniu, że konsensus wystarczająco dużej grupy ludzi wskaże np., co jest słuszne, co jest prawdą. Jak stwierdza Paweł VI, prowadząc o wiele dalej, prawda, wraz np. z dobrocią i pięknem, miłosierdziem i miłością, należy do wartości duchowych, czyli czerpiących wyróżniające je znaczenie i potencjał z zaangażowania się ze strony samego Boga, przez które On dobroczynnie z sobą łączy, oddziałuje, zmienia na lepsze (np. Paweł VI, MGMCS 1973, nr 8). W takim razie również do niej i do mediów odnoszą się następujące słowa Pawła VI: „W takim stopniu, w jakim środki społecznego przekazu afirmują i promują wartości duchowe ludzkości, która zawsze jest zaabsorbowana poszukiwaniem, przyczyniają się one do przygotowania dnia nowego stworzenia, kiedy ojcostwo Boga będzie powszechnie uznane i zakrólują braterstwo, sprawiedliwość i pokój” (Paweł VI, MGMCS 1973, nr 9)¹⁴. W takim razie także do możliwości mediów, by promować i afirmować prawdę, odnosi się więc następująca papieska ocena mass mediów: „Boża Opatrzność hojnie zarezerwowała dla naszych czasów ten cud (wł. *meraviglia*)” (Paweł VI, MGMCS

¹³ P. Phillips, *The dialogue of faith and cultures: from Paul VI to Benedict XVI*, „New Blackfriars” 98 (2017) nr 1077, s. 568n.

¹⁴ Zob. W. Kasper, *Hope in the final coming of Jesus Christ in glory*, „Communio” 12 (1985) nr 4, s. 368n; K. R. Himes, *Papal thinking about peace since Pacem in Terris: the World Day of Peace messages, 1967–2013*, „Journal of Catholic Social Thought” 11 (2014) nr 1, s. 11n.

1973, nr 5)¹⁵. Prawda dla mediów, i w ogóle dla człowieka nie jest balastem, przeszkodą, wadą, ale niezbędną, bardzo cenną pomocą, niezbędnym, bardzo cennym przymiotem, ubogaceniem. Prawda – jej znajomość, przyjęcie głoszenie – ma znaczenie jak najbardziej praktyczne. Prawda to przede wszystkim sam Bóg, On przez nią z sobą łączy, upodabnia do siebie. Prawda pozostaje w organicznym związku np. z miłością do Boga i do bliźnich, z miłosierdziem, wolnością, jako niezbędny czynnik rozwoju danej osoby ludzkiej i ludzkości. Prawda jest dostępna dzięki m.in. właściwemu zaangażowaniu ludzi pracujących w sektorze mediów. Mają oni pod tym względem ważną misję do spełnienia, co sprawia, że są „pośrednikami i jakby nauczycielami [wł. *maestri* znaczy także mistrzami], i przewodnikami między prawdą i publicznością”, między elementami składającymi się na świat zewnętrzny i tą najbardziej osobistą rzeczywistością, którą jest świadomość czy też sumienie (Paweł VI, MGMCS 1967, nr 9). To właśnie więc m.in. dzięki mediom – ich rola tu jest bardzo ważna – ludzie są w stanie pokonać niejedno wyzwanie związane np. z poznaniem prawdy, z jej docenieniem, skorzystaniem z właściwego jej potencjału.

Przedstawione nauczanie Pawła VI na temat relacji między mediami i prawdą pochodzi z orędzi z lat 1967–1978, czyli technologicznie w przypadku mass mediów z czasów w stosunku do naszych bardzo odległych, kiedy media odgrywały dużo mniejszą rolę niż dzisiaj. Tym bardziej należy podkreślić wartość, aktualność, przydatność tego nauczania współcześnie.

LITERATURA

Aubert R., *Półwiecze, które przygotowało Sobór Watykański II*, w: *Historia Kościoła*, t. 5: *1848 do czasów współczesnych*, red. L. J. Rogier, R. Aubert, M. D. Knowles, tłum. T. Szafranski, Warszawa 1985, s. 397–472.

Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali Nuove tecnologie, nuove relazioni. Promuovere una cultura di rispetto, di dialogo, di amicizia* (24.01.2009), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20090124_43rd-world-communications-day.html (1.03.2015).

Boriello L., Giovanna della Croce, Secondin B., *Historia duchowości*, t. 6: *Duchowość chrześcijańska czasów współczesnych*, tłum. M. Pierzchała, Kraków 1998.

Bushman D. G., *Pope Paul VI on the renewal of Vatican II as an act of the Church drawing from her treasure things both old and new*, „Nova et Vetera” 9 (2011) nr 2, s. 361–393.

Christiansen D., *Metaphysics and society: a commentary on Caritas in veritate*, „Theological Studies” 71 (2010) nr 1, s. 3–28.

Clooney F. X., *Interreligious learning in a changing church: from Paul VI to Francis*, „Irish Theological Quarterly” 82 (2017) nr 4, s. 269–283.

¹⁵ Rzeczownik *meraviglia* wskazuje na duże zaskoczenie z powodu czegoś np. wcześniej nieznanego, nadzwyczajnego, na bycie godnym podziwu ze względu np. na piękno czy wyjątkowość (siedem cudów świata to *sette meraviglie del mondo*).

Franciszek, Omelia – Santa Messa per la Conclusione del Sinodo Straordinario sulla Famiglia e beatificazione del servo di Dio Papa Paolo VI (19.10.2014), http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/homilies/2014/documents/papa-francesco_20141019_omelia-chiusura-sinodo-beatificazione-paolo-vi.html (22.05.2018).

Goffi T., *Storia della spiritualità*, t. 8: *La spiritualità contemporanea (XX secolo)*, Bologna 1987.

Himes K. R., *Papal thinking about peace since Pacem in Terris: the World Day of Peace messages, 1967–2013*, „Journal of Catholic Social Thought” 11 (2014) nr 1, s. 9–32.

Joblin J., *Christianisme et société civile*, „Gregorianum” 96 (2015) nr 3, s. 571–593.

Kasper W., *Hope in the final coming of Jesus Christ in glory*, „Communio” 12 (1985) nr 4, s. 368–384.

Kroeger J. H., *To live is to evangelize: recent Popes and integral evangelization*, „Landas” 16 (2002) nr 1, s. 82–104.

Kroeger J. H., *The dynamic spiral of mission spirituality: exploring insights of recent popes*, „Landas” 30 (2016) nr 1, s. 103–117.

Paweł VI, *Discorso ai membri del Consiglio Nazionale della Stampa Italiana* (23.06.1966), http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/speeches/1966/documents/hf_p-vi_spe_19660623_federazione-stampa.html (19.05.2018).

Paweł VI, *Esortazione apostolica sulla gioia cristiana Gaudete in Domino* (9.05.1975), http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/apost_exhortations/documents/hf_p-vi_exh_19750509_gaudete-in-domino.html (31.08.2012).

Paweł VI, *Messaggio per la I Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali I mezzi di comunicazione sociale* (1.05.1967), http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19670507_i-com-day_it.html (28.10.2011).

Paweł VI, *Messaggio per la II Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali La stampa, la radiotelevisione e il cinema per il progresso dei popoli* (26.03.1968), http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19680326_ii-com-day_it.html (28.10.2011).

Paweł VI, *Messaggio per la III Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali Comunicazioni sociali e famiglia* (7.04.1969), http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19690407_iii-com-day_it.html (28.10.2011).

Paweł VI, *Messaggio per la IV Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali Le comunicazioni sociali e la gioventù* (6.04.1970), http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19700406_iv-com-day_it.html (28.10.2011).

Paweł VI, *Messaggio per la V Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali I mezzi di comunicazione sociale a servizio dell'unità degli uomini* (25.03.1971), http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19710325_v-com-day_it.html (28.10.2011).

Paweł VI, *Messaggio per la VI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali Le comunicazioni sociali a servizio della verità* (21.04.1972), http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19720421_vi-com-day_it.html (28.10.2011).

Paweł VI, *Messaggio per la VII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali Le comunicazioni sociali e l'affermazione e promozione dei valori spirituali* (1.05.1973), http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19730501_vii-com-day_it.html (28.10.2011).

Paweł VI, Messaggio per la VIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali *Le comunicazioni sociali e l'evangelizzazione nel mondo contemporaneo* (16.05.1974), http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19740516_viii-com-day_it.html (28.10.2011).

Paweł VI, Messaggio per la IX Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali *Comunicazione sociale e riconciliazione* (19.04.1975), http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19750419_ix-com-day_it.html (28.10.2011).

Paweł VI, Messaggio per la X Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali *Le comunicazioni sociali di fronte ai diritti e doveri fondamentali dell'uomo* (11.04.1976), http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19760411_x-com-day_it.html (28.10.2011).

Paweł VI, Messaggio per la XI Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali *La pubblicità nelle comunicazioni sociali: vantaggi, pericoli, responsabilità* (12.05.1977), http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19770512_xi-com-day_it.html (28.10.2011).

Paweł VI, Messaggio per la XII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali *Il recettore della comunicazione sociale: attese, diritti e doveri* (23.04.1978), http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19780423_xii-com-day_it.html (28.10.2011).

Phillips P., *The dialogue of faith and cultures: from Paul VI to Benedict XVI*, „New Blackfriars” 98 (2017) nr 1077, s. 567–581.

Pierrard P., *Historia Kościoła katolickiego*, tłum. T. Szafranski, Warszawa 1981.

Sedmak C., *The Soul of Development*, „Journal of Moral Theology” 6 (2017) nr 1, s. 21–38.

Spieker M., *Freedom and its limits. 1891–2015: how does catholic social doctrine react to new challenges?*, „The Journal of Markets & Morality” 19 (2016) nr 2, s. 417–430.

Williams T. D., *Ever ancient, ever new: Caritas in Veritate and Catholic social doctrine*, „Source: Alpha Omega” 13 (2010) nr 1, s. 45–66.

Zieliński Z., *Papieżstwo i papieże dwóch ostatnich wieków 1775–1978*, Warszawa 1983.